

ունակ մը ձեռագիր օրինակներ աշքէ անցողիք, ի մասնաորի երկու համ՝ շեռ. Հայկ. (Fonds Arméniens) թիւ 105 և 106, զորով բ Յաւելուածին մէջ Ծ եւ Ե տառերով նշանակած եմ, բայց համեմատեթեան մէջ պարզապէս «Փարիզի Ձեռագիրը» (Paris MSS կամ P. MSS) գրելով: Տասն Ստորոտմեթեանց բնագիրն առանց յարակից մեկնութեանց թիւ 105 ձեռագրին թղ. 89—118 մասը կը դրաւէ: Խոկ մէկնութեամբ ընթերցաց եմ բնագիրը կու առյ թիւ 106 ձեռագիրը թղ. 252 — 356: Առանց թ. 106 հնագյուն է, համականակցյան ժամ դարեւն, բայց ամենէ գէշ գրուած: Թ. 105 քիչ մաւելի կրոսեր է, եւ աւելի վայելուչ գրուած:

Երկու ձեռագիրներ ալ թարգմանութիւնն ու մէկնութիւնը դաւաթի կ'ընծայեն:

§ 24. Համեմատելով այս ձեռագիրն 1887ին միշտ զիտած էի որ թարգմանութեան մէջ մեացած են գեղ եւ շատ տարրերութիւններ յոյն բնագրեւն, որով արդիւնք էին ընդորինակուաց աղաւալմանց եւ միջին գարու լամական թարգմանութեանց լիալէն եղած սրբագրութեանց: Յուսով որ ասոնք արտաքսել կարենամ եւ աւելի անխառն բնագիր մը ձեռք ձգեմ: 1888ին Երուսալէմ գնացի, եւ համեմատեցի հոգ երկու հնագյուն ձեռագիր որ կը պահուին Ա. Յակոբայ վանաց Պատրիարքին Մատենադարանին մէջ: Այս երկու ձեռագիրները համեմատութեանն մէջ նշանակած եմ “Զեռ. Երուս.» (J. MSS) կամ “J. 401,” եւ “1291,”: Բ. Յաւելուածին մէջ թիւ 1291 ձեռագիրը կը նշանակեմ Ա. իսկ թ. 401՝ Ը տափի: Ասոնց վերջնը կ'երեւայ ինձ երկորեն հնագյունը: Վերջնց մէջ Ստորոգութեանց մէկնութեան վերջնին հասածը պարունակող թուղթը պակասէ: Երկու ձեռագիրը ալ անթուակնեն, բայց գրութենէն դասելով թ. 401 դդ. դարս բարերելու է: Կը ցամէր որ իմ գիտուութիւնն որոց մէջ Երուսաղէմի այս ձեռագիրը լիուլի նկարագրած էի, կորսուեցան ճամփորդութեան միջոցն: Կայս տարին քննեցի նաեւ հջմածնի ձեռագիրն ալ, բայց տեսայ որ բան մը շեն աւելցներ թարգմանութեան բնագրին քննադատութեան նկատմանք՝ զոր ըրած էի արդէն Փարիզի եւ Երուսաղէմի ձեռագրաց վայէն:

(Ըստաւիլի)



Լ Ե Զ Ո Ւ Ի Ս Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ՍԵՐԵԿՆ ՓԱՌԱԽԵԱԼ ՌԱՋԵՐ ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԻՆԻ ՄԵԼ
(Ըստաւիլի-իւնի)

52) [Կողոր. (արմատ. — եւ իւ—) ելք. Ժ. 10 եւն.] Լուսրեայ (Ստ. Ասորիկ՝ ԺԱ Դարւէ, ապ. Փարիզ 1859, էջ 135 եւն.) ասոր. ԿՐԱԿ աարա, երբ, ՈՂԵՌ ներեց, պարա. պարակ. անձ (արամելինէ):

Պէտք էր ասոր. աաթէն, բառին դիմացն հայերէն բուռ ըլլալ, ուստի շատ անհաւանակն է այս համեմատութիւնը: Ինչպէս զատելու է արգեօք պալուչ սեւր (բորբան), պարսկ. կաֆար (Dames, Vocab. p. 29.) հայերէն իսութոյ յուն. Էօչարա Արամերէնի մէջ սկզբան ը տառին ո փախուիլ՝ սես Fränkel, p. 95, 150, 151.)

53) [Կողոր. (արմ. է. եւ իւ—) ԾՆ. ԱԷ, 3 եւն. ասոր. ԿՐԱՑ ՔՐԴՐԱՅ զգեթզգք? Հայերէն բառոս ասորերէնէնէ, ասորերէնն անշուշն պարսկերէնէ. Հմմն. պահէն ՐՈՒՆԿ կապարձը, ի թերթին ZDMG, XLVI, 141.]

54. Կողորոց (Ղեւ. Բ. 19. Բ Սահ. Դ. 16 եւն. Էօչարա, շորթովոս առանուն կրակեան՝ սոբերով, ուժուածից) ասոր. ԱՐՃԸ ԿԱՏԵՐ կոռով (կրելի):

Այս համեմատութիւնը կը յիշեցնէն արաբ. ԴՆ (ածխաման) = յուն. ԿԱՆՈՆ (հիմէն կողով) բառերու նմանութիւնը, զոր Fränkel, p. 26 կը մերժէ: Սպակյն Հմմն. Ա-Ն-Դ-Ա-Է Էօչարա (կասկարայ) ելք Լ, 3 եւ սուրէ (կողով) Գործք. թ. 25 (թէեւ բուն կը նշանակէ ցանց ո վանդակապատ): — Ի՞նչ յառաբերութիւն ունի յուն. Էօչարա = նոր հայ. ՀԱ-Գ-Ա-Ր-Ո-Յ (Աշի, Բառ. Վենետ. 1869), ԹԱՐԱՄՈՒ. ԱՌՋԸ (Լակ.):

55) Կառոս (սես. Խառասոց. Փիլմ՝ Ե դար. Մ. Գոշ՝ ԺԲ դար, Վենետ. 1854, էջ 81.) ասոր. ԽԾ զատ (զատ կամ զալն) վրացերէն կատառութեան կատ եւն: Տես իմ՝ Etym. d. osset. Spr. p. 122.

Ասորերէն բառն ալ փախառութիւնն է. ուստի Հայք ուրիշ լեզուն մ'առած ըլլալու են: Բառիս ծագումն մալթէ է:

56) [Կարիքնան. կարմիր գոյար մը ճնջրաէ (Ելք, Իլ. 18. Եղեկ. Ժ, 9 եւն.) ասոր. ԿԱՐԿՐ կարկէնած = կարչիջծոնօս.

Ապէկ և Քրայժմակի (Freitag) յիշած ա-
րաբ. ճէք karkand զոր կը մէկնէ gemma
similis rubino seu carbunculo. — ւակ.

"արաբ. kerkouhen կը յիշէ Plempius 165
մեղեսիկ, , ածո կարկսան մեղեսիկ Dozyի
բառարանին մէջ. — Հայերէն բառն
աւելի նաևն է արտբերէնին և տառովը,
երկուքն ալ պարսիկէնէ (որ հին ծ տառն
ի կամ ց կը փոխէ) առնուած պիտի ըլ-
լան:

57) Կորիտոս (արմ. -ի-) նաւ, կուր (Հիւ-
սիբոս, թրդմ. Սա. Սիւն. Ը. գարու. Եփրեմ՝ Ե
գարու.) ասոր. Արդրր զգութն, արաբ. قرْت
զգութն = յուն. κέρκουρος.

58) Կորիտ. (արմ. -ի-) իրբ ածական՝ լատթ.
Իէ, 28 եւն, եւ իրբ գտական՝ կարմիր գյն,
գտեսանեն հաշխոն բ լատթ. Բ, 7, 14. Գ, 14.
իրբ. Կարմ կամլ իմաս կարմիր՝ բսորային
գյն եւ այն գունով նիթ:

Երբ. կարմ ուշ ժամանակի եւ ոչ-ընիկ
բառ է, որ միայն Բ. Մատթ. Բ, 6, 13.
Գ, 14 կը գտնուի, առ հայն՝ իրմիր
թարգմանուած է: Երկուքն ալ պարսիկ-
բէնէ առնուած պիտի ըլլան:

59) Կոբն (արմ. Վ. եւ Է.-) (Ա. թագ.
ԺԳ, 20 ձե՞նի) հայտ հայտն, ասորես. հա-
գնոս, արաբ. خَيْرٌ կացին Fränkel, p. 86.)

Բուզ. Էլ 22, 17 իշենու ըսելով՝ իշեն
ուղղական մը կը գործածէ Ալյ բարին
մէջ միայն կը տեսնենք յ ասոր. իի սեղ
եւ յ ասոր, հցի տեղ:

60) Կուռ (արմ. Վ.-) թուշոնը (երեմ.
Ժէ, 11. Մ. Խոր., Մ. Գոշ, Էլ 115, 2). Եւ պար
(Ասկ. թագ. Վենետ. 1862, Ա, Էլ 66, 20).
Իշենու, պարել (Բ. թագ. Զ, 16, Մատթ. ԺԸ.
17. Ժ. 6.) ասոր. հարց զգութն (Հասկի թէ
կը գտնուի), գործածուած կը գտնուի պահնով
հաշոր զգութնակաբաւ թուշոն, յուն. καχαράթη,
պարկ. կաց, պալ, կաց, կաց եւն:

Աւստի՞ ծագած է այս բառը:

61) Կուդ- (արմ. -) (Երդ Երգոց Գ, 3),
ասկէ Խփ-ել (Դա. Լ, 37) ասոր. ԱԾհր զելաժ,
բայց զելաժ մորթը կեղեւը հանել:

62) [Կուդ. (Բայո.) (Ելք Ի. 11, 36 եւն)
ասորեսանեայ իջուաւ կառուկք]

Թերեւս կը սպասուէր Հայերէն հոռ-
բառ մը որ կինայ ի Տարկէ իսուս եւ ի
վերջը թէ Ելած ըլլալ. (Հմմա. ասորեսա.
մսոր մը Ելամբէն դիպ = հին. պարզէ.
դիպ արձանագրութիւն = սանսկրիտ՝ լիպ

գիր, արձանագրութիւն) Բայց որո՞ն մի-
ջնորդութեամբ ասորեսանեայ բառն
Հայոց եկած է: Արդեօք Հնագյն ժամա-
նակներն ուղակի յԱսորեսանեայց՝ ի-
րենց ակրերէն՝ առած են Հայք, եթէ մի-
այն (այժմու) Հայք այն տառն Հայոց աշ-
խարհի մէջ կը բնակէին:

63) Կուռ (Ե. Եւ -- արմատ.) աթիս, կզա-
քիս, կատու. (Կիւրել Երտաս, Ասկ. Ե դարեւ,
Յովէ. Մամիկ. Ե դարեւ, Վարդան. ծա. Դար.)
ասոր. Իր զին պիտի, քրդերէն՝ յէ՛ կզաքիս:

Տես Hehn, Kulturpflanzen III, p. 403. —
Ասորերէն զնշանց գժուարան բնէկ սեմինան
է, ուստի նաև Հայերէնն ուրիշ սեղէ
մառնուած կրնայ ըլլալ:

64) Կուռ (արմ. Վ. Եւ Յովէյայն.) Ծն.
Ժն. Յ ձօվալուն Եւն.) ասոր. Արցան կուրն, ա-
րաբ. կուր (արձամբէնէ, Fränkel, p. 150.) երբ.
ԴԵ կօթ, ասորեսա. կոր:

Հայերէնին մէջ կը սպասուէր որ Հոռի համ-
տուր (Հոռի ձեւն մը) կերպարանք ոնի-
նար այս բառը:

65) Հոռ (Պուկ. ԺԲ, 58. — Ա. Կոր.
Ժ. 1 լուց), ասէ հաւուել (Պէտ. Իէ, 23.
Մ. Խոր. Էլ 9, 4. 16, 21.) ասոր. Եշին հեծան
հաշուել, համբել. հածնօք կարծել, համարիլ
(իրբ. հաւուել) Եշին հեծնա համարուիլ, կար-
ծուիլ:

66) Հեկ (արմ. Ե. Եւ --) Հեկ ելլ, վանկ.
Եղինու (արմ. Ե) վանկ, պյուռենի. Անեւ,
վանկներն ոգեւ ըսել օսկաբիււուն Ան. Բառ.)
ասոր. ԿԱՀ Եցը ընթերցաւ. Այսոյ հեցանա ըն-
թերցանն, կարտան, հեկելն. Արաբ. حِبْهَة
հեկելն, վանկ:

Հայերէն այս բառերն հին եւ Նոր ժամա-
նակի հաւանեածքարացքով կը գտնուին. Հմին,
Պալ. Փարպ. Թագ. Վենետ. 1873, Էլ
41, 15, 21. Մ. Խոր. Էլ 246, 4, Բայց
Վէն. Բառ. Եիշած վկայութիւններէն կա-
րելի չէ ասոնց որոշ նշանակութիւնն ի-
մանալ: Հայերէն նեփենոյ (Անեւուոյ ձեւն
մը ծագած, վերջնս ալ Անեւուոյ ձեւն)
ըստ Հնչման բորբովին կը նոյնանայ ասոր.
հեցանք հետ:

67) [Հեւտուած (արմ. Ե.-) (Մատթ. ԺԸ.
17 էնուու. Մարկ. Ե, 26 'Էլլից յայն կին.)
Ար. Անեւուոյ (Ճէ էնուու. Մատթ. Գ, 15. Զ,
31. Ժ. 5. Բուզ. Էլ 195, 16, 17 Եւն.) յու-
նարէնէ ծագած է, ուստի չէ = ասոր. Ոյնոր

որ յանաբեն էջնօչի տառագարձութիւնն է եւ
յեզուին մեջ անգործածական:

Սիլվըն և մը յաւելապ է, խշակէս նաեւ
“անուեն” = ձևաց: Թէ այս բառն եւ
թէ էնուք = էռքալոցիա, դրաբայ =
ուլուսն կը ցուցինեն՝ որ հայերէնը մի-
տութիւն մ’անի ոնդականաց եւ նայ (li-
quide) տառերու բոլով svarabhatki կազմելու:—
68) Հել. Հելուն (Մատթ. Իւ. 3), ձևաւ
(ձիմապտուղ, Միք. Զ. 15.) ասոր. ԿՐԻ ՅԱՌԻ,
որուն բացարձակ եւ բաղադրեալ ձեւն է ՀԵՅ
(Երր. Դ.!), որմէ կը սպասուէր Հայերէն ՀԱՅ
կամ ՎԵՐ բառ մը ՀՅՈՒՆ. արաբ. ՅԱՌԻ (արամե-
րէնէ, Fränkel, p. 147), սութ., Քաց. ՅԵՒՆ,
թուշերէն ՅԵՒՆ:

ՀԱՅԱՆԻ (որ ածացեալ է յէլ բառէն ԷՒ
մատկամբ) ըստ Hehnի Kulturslawzen,
III 88) Յառաջակողմանն Ասից Հարաւային
կողմանց բայսն է, որուն մշակութիւնը կը
կրուսի եմէ Ասից Խորեր մանելք: Աւու-
սի գժուարաւ Հայոց աշխարհ ՆԱ այս անկին
Հայրէնիքն եղած կը այս ըլլայ: Եւ յէլ
գժուարաւ բնիկ Հայերէն բառ է, եւ կամ
սեմական լեզուէ մ’առնուած՝ թէեւ Հայ-
նական տարրերութիւն կայ մեզերնին, եւ
կամ ուրիշ (Փրկուն Ասից) լեզուէ մը:
(Ըստ ZDMG XLVI, p. 123 ՊՄ Եղիսաւա-
կան ծօւ ձիթապտուղ բառէն յառալ ե-
կած է:) Ասլուական Հայերէն բառն է իւ-
(Ե-Ղ) = յան. էլեառ?

69) Մ-ԿՈՒՆԻ (արմ. Ւ-) (Ես. Լ.Դ. 4 Ե.Ն.).
ասէւ Հ-ՀՈՒՆԻ-ԵՎ (Յայս. Զ. 14.) ասոր. ԱՐԴՅՈՒ
ՄԵՐԱԼԵՅԱ, ԵՐԲՈ ՄԵՐԱԼԱ, ՄՐԱԲ. ՄԱՅԱԼ (արա-
մերէնէ Fränkel, p. 247):

70) Մ-ԻՒՆԻ (արմ. Ա-ԱՐՄԱՆ) ՀԵՐԻՆ (Վարք
Հարանց. Մարթին, ԺԴ Գար. ԱՌԻՒՈՐԻԿ ԺՐ
ԳԱՐԵ ԵՐԱԲ) ասոր. ԱՐԴՅՈՒ ՄԵՐԱԼԵՅԱ ասեղ,
մեհայ սպզն ՀԵՐԻՆ:

71) Մ-ԻՒՆԻ (Ա-ԱՐՄԱՆ) (Մարկ. Դ. 29.
Երկ. Օր. Ժ.Զ. 9 Ե.Ն.) ասոր. ԱՌԵԱ maggel
(= maugela,) ԵՐԲ. maggâl, արաբ. لِجَنْ minjal
(արամերէն maggela բառէն. տես Fränkel, p.
133.) պարսկ. mangal (ZDMG, XXXVI, p. 71)
(Ըստ Հայութիւնի:)

¹ Քեզէ՞ Բնակու Կառանակու: Հայոց դերն կողմերը
կը բառնի Ձիթենի: Ասու. Խոր. Աշխ. էկ 610 Արմ-
անանին մէջ կայսի ձիթենի Ասքունի (Ցանկանանի
որից Հայոց Տօնականուն, Բարձր. Ամբոխանակը, Վեհակ.
1879, էկ 13) ձիթենի և միջապտուղ Հայոց ալարիք
կարեւոք բերեցուած մէջ յէլ Հայութիւն:

ՄԱՏԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

Ն Ի Ր Հ Ր Ո Ց Ո Ւ Կ Ա Խ Ի Թ Ի Ւ Ն

Միաբանութեանս տպարանէն լցո տեսաւ
մաերս չքեղ տպագրութեամբ զ ործք մը, որ
թէ տպագրական արուեստն՝ իրեւ բազմալե-
զուեան մատեան՝ եւ թէ ներքին արժէքին կող-
մանէ արժանի և ընթերցողաց աշագրութեան:
Սցն դրուեր հրատարակուած է շախի, եւ ինա-
մուն Ավեր. Հ. Գրիգորի Ա. ի Գալէքտիքերեան,
եւ է “Ազգմք Ա. Պատագի նոր մանկա շոյ-
նանի ի յուս լեզուս սեպչահան տառիք իւ-
րաքանչիւր լիլափ!”, Աւելորդ է ըսկել որ տպա-
գրութիւնն եղած է ամենայն ինամուով, շքեղ
թղթի վայ, կարմիր լուսանցագծերով, եւ գե-
ղշկագցն տառերով իւրաբանչիր լիլուի:

Գոգերն թէեւ իրեւ սերկրորդ տպա-
գրութիւնն ի լցո կ'ելլէ, սակայն առաջին
տպագրութեանէն կրկին անդամ Տիբրացած եւ
ամէն լեզու նայրէ նայր նոր թարգ մանուած է
իւրաքանչիւր լիլուի մասնագէւաներէ: Շռաջին
տպագրութիւնը լցո տեսած էր 1837ին քան-
եւ հինգ լեզուած միայն, ² եւ այն Միաբանու-
թեան Ավենանայի մայր Վանաց նոր շնութեան
հիմարկութեան հանդիսին առթիւ (18 Հոկտ.
1837) եւ Նուիրուած Վասրոյ Փերդինանձու
Ա կայսեր եւ Մարիա Աննա կայսրուհիւն, որոնք
անձամբ բարեհամած էին շնութեած հիմ
գնել: Այսմ այն գոգն երկրորդ տպագրու-
թեամբ ի լցո հանել ուղելով՝ Հայութակին
ինամուվըն լրիսապատիկ ամեցան լեզուած թիւք:
բաց ասսի Նկատելով որ 1837էն ի վեր մա-
նուանդ կնենդանի լեզուները շատ մեծ փոփո-
խութիւն կրած են, բոլոր թարգ մանութիւնն
ալ նոր հոգացուեցան բատ կարի նցն ազգին
Նշանաւոր լեզուագէւաներէն, իսկ մուեալ լե-
զուները հմուտ մանագէւաներէ: ³

Ցիշասակութեան արժանի է այն որ բո-
լցանեն եւ Հոնդարեն լիլուները բարեհամած
է անձամբ թարգ մանել կայսերական իշխանա-

¹ Այսնան. Միթթարեան տպարան. 1893: 40 Երես
— 7.25 ֆր. ամբողջ եռաբարձր:

² Լատիներէն վրեպարէն է Precatio vigintiquaque
linguis exarata et in Mechitharisticæ typographia
prælo commissa inspectantibus Augustinusius Ferdinandu-
s imperatore et rege apostolos et Maria Anna
imperatrici et regina post solemnem caeremoniam sacri
lapidis auspicialis in novo Monasterio Mechitharisticæ
rite peractam. Viennae 1837.

³ Դոքերը լցո տեսած է անեւ բարեհամած վրեպ-
արձրութեամբ. Precatio pro universa Ecclesia ex sacra
liturgia S. J. Chrysostomi quinqueginta linguis exarata.
Curavit P. Gregorius Dr. Kalemkiar ex Congr. Mechit-
haristarum. Vindobonae, 1893.

